

**ФЕНОМЕН ЗАПОРІЗЬКОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ
ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ****THE PHENOMENON OF ZAPORIZHIAN RESILIENCE TO THE CONDITIONS
OF FULL-SCALE MILITARY AGGRESSION OF THE RUSSIA**

Арабаджисв Д.Ю.,

доктор політичних наук, професор,
начальник науково-дослідної частини,професор кафедри бізнес-адміністрування та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0002-4772-081X

Фокус цієї статті полягає у висвітленні регіональних аспектів і конкретних прикладів соціальної згуртованості та суспільної стійкості Запоріжжя в умовах повномасштабної військової агресії РФ. Метою дослідження є обґрунтування елементів формули суспільної стійкості, бачення післявоєнного відновлення у сучасних реаліях України. Хронологія дослідження охоплює період від 24 лютого 2022 до липня 2024 року. Особливість даного дослідження полягає у необхідності використання теорій інклюзивної комунікації, вироблення політик та стратегування в умовах невизначеності. Моніторинг соціальної згуртованості та стійкості у сучасних реаліях України на прикладі Запорізької області дає підстави для аналізу викликів та загроз, оцінки сильних сторін, потенціалу консолідації суспільства, що дозволяє окреслити тенденції регіонального розвитку в надскладних сучасних умовах. За допомогою моніторингу суспільної стійкості та соціальної згуртованості на регіональному рівні можливо проаналізувати зміни, які спостерігаються щодо згуртованості населення та відстоювання проукраїнської позиції від початку повномасштабного вторгнення РФ та окупації українських територій. Все це потребує уважного переосмислення пройденого шляху й визначення перспективних напрямів подальшого розвитку. Саме це й слугувало поштовхом для здійснення даного дослідження. Методологічна основа дослідження заснована на положеннях класичних та сучасних політичних теорій, що стосуються предмету розгляду, використанні спектру філософських, загальнонаукових і конкретно-наукових методів пізнання, напрацьованих у суспільно орієнтованих науках, які дозволяють всебічно розкрити суть поставленої проблеми. Оптимізація дослідницької діяльності в контексті тривірневого моніторингу (окуповані території, лінія зіткнення, контрольована частина) може бути забезпечена в поєднанні з іншими якісними методами дослідження, такими як фокус-група та глибинне інтерв'ю. Науковою новизною дослідження є проведення моніторингу соціальної згуртованості та суспільної стійкості як інструменту вироблення політик у сучасних реаліях України на прикладі Запорізької області.

Ключові слова: суспільна стійкість, соціальна згуртованість, інтеграція, дезінтеграція, стійкість, консолідація, моніторинг, військова агресія, ідентичність, післявоєнне відновлення.

The article focuses on regional aspects and practical cases of social cohesion and resilience of Ukrainian society on the example of Zaporizhzhia in the conditions of full-scale military aggression of the Russian Federation. The purpose of the research is to substantiate the elements of the formula of resilience, social cohesion, the vision of post-war recovery in the modern realities of Ukraine. The chronological framework of the study covers the period from the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine until the publication of the article. The peculiarity of this study is the need to use theories of inclusive communication, policy development and strategizing in conditions of uncertainty. Monitoring of social cohesion and resilience in the modern realities of Ukraine on the example of the Zaporizhzhia region provides the basis for the analysis of challenges and threats, assessment of strengths, potential for the consolidation of society, which allows to outline the trends of regional development in extremely complex modern conditions. With the help of monitoring resilience and social cohesion at the regional level, it is possible to analyze the changes observed in the cohesion of the population and the defense of the pro-Ukrainian position since the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation and the occupation of Ukrainian territories. All this requires careful rethinking of the path taken and determination of promising directions for further development. It was this that served as an impetus for carrying out this research. The methodological basis of the study is based on the provisions of classical and modern political theories related to the subject of consideration, the use of a spectrum of philosophical, general scientific and specifically scientific methods of cognition, developed in socially oriented sciences, which allow to comprehensively reveal the essence of the problem. Optimizing research activities in the context of three-level monitoring (occupied territories, contact line, controlled part) can be ensured in combination with other qualitative research methods, such as focus groups and in-depth interviews. The scientific novelty of the study is the monitoring of social cohesion and resilience in the modern realities of Ukraine on the example of the Zaporizhzhia region.

Key words: resilience, social cohesion, integration, disintegration, social stability, consolidation, monitoring, military aggression, identity, post-war recovery.

Вступ. З початку повномасштабного вторгнення суспільна стійкість стала своєрідним брендом України, запорукою опору агресору, а соціальна згуртованість, яка виявилася її ключовим

елементом, – наріжним каменем її виживання та існування в надскладних умовах.

Попри постійні обстріли, безперервні тривоги і близькість до фронту, Запорізький регіон став

реальним прикладом співпраці, консолідації, соціальної стійкості та згуртованості. Проявами цього є функціонування мережі різноманітних хабів, від волонтерських до освітніх, об'єднання громадян для надання допомоги постраждалим, розбору завалів зруйнованих після обстрілів житлових будинків, збір коштів на потреби ЗСУ, приготування їжі та багато інших низових громадських ініціатив. Суспільна стійкість проявляється у ставленні громадян до символічних цінностей, пов'язаних з державністю, громадянством і культурними традиціями. Своєрідна формула стійкості, яка має гнучкий і варіативний характер запропонована Національною платформою стійкості та згуртованості «базується на адаптивності суспільних систем та інститутів до криз і різких змін; мобілізації громадян та інститутів для виконання різних завдань у співпраці та самовідновленні».

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні регіональних кейсів як ефективного інструменту формування політик суспільної стійкості та згуртованості в сучасних українських реаліях.

Вивчення та аналіз опублікованих за даною тематикою робіт показали, що проблема теоретико-методологічного обґрунтування регіонального моніторингу суспільно-політичної ситуації як інструменту формування політики національної стійкості в умовах військової агресії російської федерації проти України потребує комплексного наукового дослідження.

Зазначимо, що різним компонентам досліджуваної теми присвячували свою увагу такі закордонні та українські автори, як В. Воронкова, І. Іванов, О. Кіндратець, О. Майборода, М. Михальченко, Д. Міллер, Л. Нагорна, Б. Парахонський, Л. Солоненко, Ф. Шміттер. Дослідженню спектру проблематики щодо процесів консолідації та інтеграції, присвячені дослідження таких вітчизняних вчених: В. Будкіна, І. Бураковського, В. Вергуна, Ю. Козака, В. Новицького, Т. Циганкової, Ю. Шишкова та зарубіжних вчених Б. Баласса, Н. Вінер, Е. Гааза, К. Дойч, В. Леонтєва, Т. Парсонс, М. Портера, П. Робсон, А. Рюгман, У. Уоллас, Е. Хаас, Г. фон Хаберлера, М. Ходжес та інших. Також у працях Д. Альдріха, А. Коена та М. Мейера розглядається роль соціального капіталу у підвищенні стійкості та згуртованості спільнот у кризових та стресових ситуаціях. Ф. Норріс, Б. Пфефербаум, С. Стівенс вивчають соціальну згуртованість та стійкість спільнот як стратегію готовності подолання небезпеки і кризи. П. Кейрні та Г. Фейбразер акцентують на важливості згуртованості та взаємодії громад у контексті пандемії COVID-19, ефективної комунікації щодо запобігання ризикам для підвищення соціальної стійкості. Інтегрований підхід до розуміння та посилення стійкості спільнот до кризових ситуацій, включаючи соціальний аспект пропонують Д. Пейтон та Д. Джонстон [1, с. 199]. Окремі

аспекти моніторингової діяльності висвітлені у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників О. Айвазовської, Г. Ділігенського, С. Климової, І. Когута, О. Корнієвського, Ю. Лісовського, А. Ослон, К. Петренко, С. Серебрякова, Ю. Тищенко та інших науковців. Отже, аналіз літератури з даної проблеми засвідчує, що, поряд з високим рівнем її загального осмислення в західних наукових підходах й у вітчизняних теоретичних здобутках, в Україні майже відсутні сучасні дослідження інститутів та механізмів згуртованості та стійкості за результатами регіонального моніторингу суспільно-політичної ситуації в умовах військової агресії російської федерації проти України.

Загальнотеоретичні та прикладні дослідження зазначеної проблематики частково висвітлено в публікаціях як українських так і зарубіжних науковців – Я. Аміневої, Т. Андреевої, І. Аршави, М. Баландіна, В. Белюмова, Б. Бернард, А. Загородського, В. Запороженко, Ю. Каплан, С. Кобейса, М. Костенко, В. Лупація, А. Леонтєва, Д. Леонтєва, С. Мадді, Т. Мазур, А. Маклакова, Л. Мітіна, Е. Носенко, Г. Нікіфорова, О. Саакяна, Ю. Тищенко, Т. Рогачева, О. Резнікова, В. Федоренка, О. Фріцького, В. Чудновського, В. Шаповала, Ю. Шемшученка та інших. Таким чином, не дивлячись на доволі велику кількість наукових публікацій і велику популярність в академічних колах, питання щодо виокремлення та розгляду чинників, які саме створюють та підсилюють стійкість суспільства, як ніколи потребують переосмислення.

Результати дослідження. Тепер, коли війська агресора завдають потужних ударів по території України, безпрецедентних для світового співтовариства після Другої світової війни, саме громадянське суспільство має бути фундатором соціальної єдності, консолідації та суспільної стійкості.

Серед усіх регіонів України в умовах повномасштабної війни, на нашу думку, слід виділити 10 областей, які зазнали найбільших втрат та потребуватимуть пріоритетної підтримки в ході післявоєнного відновлення: Донецька, Харківська, Луганська, Запорізька, Київська, Херсонська, Чернігівська, Миколаївська, Сумська та Дніпропетровська.

Повномасштабне військове вторгнення ворога в Україну, як відомо, розпочалося 24.02.2022, а вже 26.02.22 російські війська з тимчасово окупованого Криму прямували до Запорізької області. Обстріл Запоріжжя та Василівки ворог почав вже 27.02.22. Станом на кінець липня 2024 року більше 70% території Запорізького регіону тимчасово окупували російські війська, на частині області тривають бої. Тимчасово окупованими територіями області залишаються населені пункти: Бердянського району, Мелітопольського району, Василівського району, Пологівського району (крім

Оріхова та Гуляйполя). У Запорізькій області 64 із 67 громад або окуповані, або знаходяться в зоні військових дій, або на підконтрольній території, яка перебуває під регулярними обстрілами. Станом на 12 липня 2024 року та від початку 2024 року в Запорізькій області прозвучало 1 153 сигнали повітряної тривоги, що вивело регіон на третє місце в країні за цим показником. Загальна тривалість тривоги склала 48 днів, згідно з даними alerts.in.ua [2]. Тим часом, від початку повномасштабного вторгнення на Запоріжжі пролунало 4430 сигналів тривоги. Найкоротша тривала 3 секунди, а найдовша – 8 годин 35 хвилин [3].

Українців свідомо вбивали і продовжують вбивати лише за те, що вони українці. Україно-російська війна триває упродовж понад 300 років. До 24 лютого 2022 року вона здебільшого носила світоглядний характер і відбувалася не тільки у збройній площині, а й у площині культурній, церковній та ідеологічній.

Проголошення агресором так званої «спеціальної воєнної операції» проти України своєю метою ставило «демільтаризацію» та «денацифікацію» нашої країни [10, с. 36]. Військова агресія ворога, спрямована на знищення української державності, людського капіталу, економіки, інфраструктури також зруйнувала вибудовувану десятиліттями систему міжнародних відносин, що «означувало собою різке закінчення тридцятирічного періоду глобалізації та системи міжнародного співробітництва» та призвело до виникнення найгострішої безпекової кризи у Європі з часів Другої світової війни, підірвало основи регіональної та глобальної безпеки у світі та порушило права та свободи людей, які проживають на території України.

В цьому контексті важливим є дослідження експертів Королівського інституту міжнародних відносин Chatham House «Сім способів, якими війна Росії проти України змінила світ» [11], в якому проаналізовано зміни в геополітичних альянсах, безпековій та оборонній кон'юнктурі, трансформації розвитку світової енергетики, логістики та глобальних ланцюгів постачань.

Стосовно ж вітчизняних доробок у галузі стратегування в умовах війни, каскадних ризиків, невизначеності, глобальних загроз, формування суспільної, національної стійкості, в першу чергу слід відзначити напрацювання Національного інституту стратегічних досліджень [12] та найбільшого експертного діалогового майданчика в Україні – Національної платформи стійкості та згуртованості.

Також, зазначимо, що з перших днів повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України різні інститути громадянського суспільства швидко трансформували свою діяльність, переорієнтуючись на гуманітарні та інформаційні проекти. Громадська діяльність

набула нових форм системної організації, кооперації, співпраці влади, бізнесу, армії, суспільства та самоврядування. Як військові, так і цивільні українці продемонстрували всьому світу приклад боротьби, опору, соціальної згуртованості та суспільної стійкості [13, с. 159]. Стійкість стала своєрідним «брендом» сучасного українства [14, с. 11].

На думку представників Національної платформи стійкості та згуртованості (далі – Нацплатформа) Олега Саакяна, Володимира Лупація та Юлії Тищенко, суспільна стійкість це сукупність соціальних процесів, відносин, практик на національному, регіональному та локальному рівнях (громади), які сприяють адаптивності суспільства в цілому у відповідь на виклики, створюють можливості для подолання та трансформації викликів [15].

Соціальна згуртованість – це наявність міцних соціальних зв'язків у суспільстві, де існують кризи та соціальна напруженість. Є вертикальна та горизонтальна згуртованість – зв'язки всередині суспільства між собою, зв'язки між владою та суспільством [10, с. 40].

Національною платформою стійкості та згуртованості запропоновано варіант української формули стійкості – здатність системи до адаптації, опору та самовідновлення, яка спирається на культуру самоорганізації, самооборони, суспільного діалогу, мереж партнерства на горизонтальному та вертикальному рівнях, делегування частини державних функцій громадському сектору та призводить до зростання рівня соціальної згуртованості та опірності в умовах необхідності подолання загроз та викликів для суспільства та держави.

Наріжними елементами української формули стійкості є: 1. Самоорганізація; 2. Згуртованість; 3. Опір та самооборона; 4. Спільна дія; 5. Суспільний діалог. Проте самі засновники Нацплатформи зазначають, що формула не є усталеною конструкцією, а може доповнюватись новими елементами, змінювати фокуси, є гнучкою до змін у суспільній думці, соціальних трансформацій тощо. Так, експерт Нацплатформи Андрій Загородський зазначає, що «у фокусі стійкості завжди перебуває людина, стійкість рятує життя, вона йде знизу догори, що відповідає принципу субсидіарності, тому національна система стійкості є мозаїкою локальних» [16]. Експерт зазначає, що «у нас стійкість перетворюється на метафору. Разом з тим, resilience це цілком прикладний інструментарій, алгоритм реакції на каскадну кризу. Інструментарій, що рятує життя людей чи допомагає вижити (особливо стосується цивільних та бізнесу). В НАТО та ЄС давно є документи, щодо resilience. Колись це було пов'язано лише з надзвичайними ситуаціями, соціальними відносинами чи захистом інфраструктури, а тепер, звісно, політики стійкості стосуються всього спектру загроз.

В тому числі у когнітивній та комунікаційній сферах. В Україні є Концепція забезпечення національної системи стійкості (РНБО). З минулого року є конкретний План заходів із реалізації цієї концепції (КМУ). Є і фундаментальні розробки, і спеціальні тренування для бізнесів, волонтерів та громадських організацій, і профільна національна платформа, і багато чого іншого. Стійкість як цільова політика держави, бізнесу чи громади може рятувати життя. Вона дозволяє планувати життя людей та колективів підприємств під час тривалого кризового періоду. Механізм забезпечує зв'язність на локальному рівні та міжсекторальну координацію. Комунікаційна група ХРР активно допомагає бізнесам розібратися в цій темі. Наш акцент, як завжди, подолання комунікаційних розривів у відносинах з клієнтами, підрядниками, органами влади». А співзасновник Нацплатформи Олег Саакян наголошує індивідуальному характері стійкості: «У кожного своя формула стійкості. Це не сталий концепт, він завжди розвивається. Що робить стійкою Україну? Відповідь важлива не тільки для нас самих, але й для світової спільноти» [17]. Доповнює цю думку також і інший співзасновник Володимир Лупацій: «Україна має «додану вартість» у питанні стійкості. Зокрема це стосується здатності адаптуватися тоді, коли звичайні алгоритми не спрацьовують» [18].

Моніторинг соціальної згуртованості та стійкості у сучасних реаліях України на прикладі Запорізької області дає підстави для аналізу викликів та загроз, оцінки сильних сторін, потенціалу консолідації суспільства, що дозволяє окреслити тенденції регіонального розвитку в надскладних сучасних умовах. Оптимізація дослідницької діяльності в контексті тривісного моніторингу (окуповані території, лінія зіткнення, контрольована частина) може бути забезпечена в поєднанні з іншими якісними методами дослідження, такими як фокус-група та глибинне інтерв'ю.

Від початку повномасштабного вторгнення ворога більшість запорізьких промислових підприємств припинили роботу. З середини березня 2022 року промислові гіганти почали поступово відновлювати роботу. Також, зазначимо, що різні інститути громадянського суспільства, з перших днів повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, переорієнтували свою діяльність, зосередивши її на реалізацію гуманітарних та інформаційних проектів. Робота гуманітарних центрів в Запоріжжі значною мірою будувалася на принципах самоорганізації та взаємодопомоги.

Події, які відбулись 24 лютого 2022 року, повністю змінили життя всіх українців, спровокувавши небачену інтенсивність міграційних потоків. Велика кількість людей з окупованих територій і постраждали через наслідок бойових дій,

залишившись без електропостачання, газопостачання в населених пунктах Запорізької області виїжджали до інших міст і за межі України через Запоріжжя. Місто стало своєрідним евакуаційним пристанком для багатьох сотень українців.

Так, протягом перших чотирьох місяців війни – облік, фільтрація та допомога внутрішньо переміщеним особам здійснювалися цілодобово. Запорізькою «Дорогою життя» на вільну територію виїхало понад 500 тисяч людей. У Запоріжжі працюють 5 великих гуманітарних центрів та 122 «Пункти Незламності». Станом на 19 грудня 2022 року російські окупанти перекрили шлях евакуації, тому наші громадяни досі не можуть виїхати з-під окупації на безпечну територію. Виїзд з окупованих територій через Василівку спочатку було закрито до 15 січня 2023 року. Потім ізоляцію продовжено до лютого 2023 року. Останні випадки евакуації мирного населення були 16 грудня 2022 року – 35 осіб та 18 грудня 2022 року – 1 особа. Відтоді російська армія досі не відкрила шлях для евакуації мешканців з окупованих територій Запорізької області, перетворюючи їх на своєрідне «гетто».

Сукупність складових соціальної згуртованості можна розглядати в контексті інтеграції суспільства, як один із елементів загальної теорії соціокультурних систем, та є властивою для функціонування будь-якої суспільної групи [8, с. 677]. Проблема внутрішньої інтеграції, консолідації сучасного українського суспільства актуалізує розгляд категорій соціальної згуртованості та стійкості в контексті утвердження культурного плюралізму, гармонізації соціальних та етнічних інтересів, демократії, вироблення політико-ідеологічних та морально-етичних орієнтирів, здатних мобілізувати зусилля суспільства щодо життєдіяльності, оборони та боротьби з агресором [9, с. 622].

Висновки. Підводячи підсумок даного дослідження, зазначимо, що на сьогоднішній день територія Запорізької області продовжує піддаватися нещадним обстрілам з боку країни-терориста. Але ми бачимо, що, незважаючи на постійне перебування у складних безпекових умовах, запоріжці доводять свою незламність, суспільну стійкість та соціальну згуртованість в умовах повномасштабної військової агресії РФ. Не припиняють роботу волонтерські організації та благодійні фонди, підтримуючи нужденних, людей похилого віку, соціально незахищені верства населення, багатодітні родини та внутрішньо переміщених осіб, надаючи безкоштовну юридичну, психологічну та гуманітарну допомогу постраждалим від війни. Війна для українських громадян стала стимулом до об'єднання на націєтворення.

Прикладом вироблення конкретної політики за результатами моніторингу суспільно-політичної ситуації в Запорізькій області після повно-

масштабної військової агресії ворога може бути розробка Програми або Стратегічних пріоритетів когнітивної деокупації регіону після звільнення захоплених територій.

Як зазначають розробники Стратегії когнітивної деокупації Криму: «кінцевою метою когнітивної деокупації є ціннісна трансформація сприйняття та життєустрою Криму та реінтеграція його мешканців в український суспільно-політичний та культурний простори, а також надання надійних гарантій для перспектив людського розвитку. Тому когнітивна деокупація Криму передбачає також інтенсивну соціально-психологічну та реінтеграційну міжпоколінну роботу з різними групами мешканців Криму, а також особливо з їхніми переконаннями, емоціями, страхами, надіями, очікуваннями, ментальними установками, уявленнями, соціальними ідентичностями та іншими гуманітарними і су-

спільними характеристиками, які формувалися історично в умовах російської колоніальної політики, а згодом зазнали посилення внаслідок окупації півострова у 2014 році» [36].

У цьому контексті індикаторами регіонального моніторингу суспільно-політичної ситуації можуть виступати інструменти РФ для когнітивної окупації та динаміка змін, суспільних настроїв на тимчасово окупованих територіях, кейси соціальної згуртованості, діалогові практики і платформи, чутливі теми (мова, релігія), соціальне здоров'я населення, проблемні аспекти перехідного правосуддя, вимушеної та добровільної колаборації тощо.

Таким чином, проведення моніторингу суспільно-політичної ситуації на регіональному рівні відкриває перспективи подальших наукових розвідок щодо вироблення конкретних політик зміцнення суспільної стійкості та соціальної згуртованості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Kwok A. H., Doyle E. H., Becker J., Johnston D., Paton D. What is 'social resilience'? Perspectives of disaster researchers, emergency management practitioners, and policymakers in New Zealand. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2016. №19. P. 197–211.
2. Запорізька область серед лідерів за кількістю повітряних тривог у 2024 році. URL: <https://zaporignews.com.ua/news/3730-zaporizka-oblast-sered-lideriv-za-kilkisty-povitryanyh-tryvog-u-2024-rotsi/>
3. Запоріжжя на третьому місці за кількістю тривог у 2024 році. URL: <https://ria-m.tv/ua/news/355287/zaporijjya-na-tretomu-mistsi-za-kilkisty-tryvog-u-2024-rotsi.html>
4. Кажуть: їдьте з окупації! Ти поспробуй ще виїхати». Як українці покидають захоплені РФ території та як повертаються туди. URL: <https://suspilne.media/735725-kazut-idte-z-okupacii-ti-poprobujsya-viihati-ak-ukrainci-pokidaut-zahopleni-rf-teritorii-ta-ak-povertautsa-tudi/>
5. Кіндратець О. М., Сергієнко Т. І. Особливості формування ідентичності українців в умовах гібридної війни. *Політикус* : науковий журнал. Видавничий дім «Гельветика», 2021. №1. С. 40–46. URL: http://politicus.od.ua/1_2021/6.pdf
6. Колишню «Партію політики Путіна» заборонили в Україні. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/06/24/7354420/>
7. Ідентичність громадян України: тенденції змін. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3886994-identichnist-gromadan-ukraini-tendencii-zmin.html>
8. Сергієнко Т. І. Політична консолідація сучасного українського суспільства як результат внутрішньополітичної інтеграції. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. Випуск 43. С. 676–682.
9. Скоркіна А. О., Сергієнко Т. І. Внутрішньополітична інтеграція сучасного українського суспільства в умовах інформаційної війни. *The 3rd International scientific and practical conference «Priority directions of science development»* (December 28-29, 2019) SPC «Sci-conf.com.ua», Lviv, Ukraine. Lviv, 2029. P. 620–625.
10. Арабаджієв Д. Ю., Сергієнко Т. І. Теоретико-методологічні засади моніторингу соціальної згуртованості та стійкості у сучасних реаліях України (на прикладі Запорізької області). *Регіональні студії*. 2022. № 30. С. 35–39. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/30/5.pdf>
11. Chatham House. The Royal Institute of International Affairs. Seven ways Russia's war on Ukraine has changed the world. *Chatham House*. 20 February 2023. URL: <https://www.chathamhouse.org/2023/02/seven-ways-russias-war-ukraine-has-changed-world>
12. Як війна Росії проти України змінила світ. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-viyna-rosiyi-proti-ukrayiny-zminyla-svit>
13. Важненко К. О., Арабаджієв Д. Ю. Особливості суспільної стійкості та соціальної згуртованості (регіональний аспект). *Тиждень науки-2023. Юридичний факультет* : тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 24–28 квітня 2023 р. / редкол. : Вадим Шаломєєв (відпов. ред.). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 158–160.
14. Арабаджієв Д. Ю., Постол О. Є., Сергієнко Т. І. Сучасні канали комунікації як детермінанта інформаційної стійкості в контексті повномасштабного вторгнення російської федерації. *Політикус*. 2023. № 6. С. 9–14. URL: <http://politicus.od.ua/index.php/2023-ukr?id=67>

15. Національна платформа стійкості та згуртованості. URL: <http://national-platform.org>
16. Війна цивільного: як жити в умовах тривалої небезпеки? URL: <https://zn.ua/ukr/practical-tips/vijna-tsvilnoho-jak-zhiti-v-umovakh-trivaloji-nebezpeki.html>
17. Захід діє від почуття провини до України, але довго воно так не їздить. URL: <https://intent.press/publications/interview/2023/zahid-diye-vid-pochuttya-provini-do-ukrayini-ale-dovgo-vono-tak-ne-yizdit-politolog-oleg-saakyan/>
18. Українці мають транслювати світові свою формулу стійкості. URL: <https://np-resilience.com.ua/articles/ukraintsi-maiut-transliuvaty-svitovi-svoiu-formulu-stijkosti-vypusknik-mim-volodymyr-lupatsij-pro-upravlinski-pidkhody-dlia-vidnovlennia-krainy>
19. Побурко Я. О. Моніторингові оцінювання складних соціально-економічних явищ розвитку регіону. Львів : Видавництво НАН України ; Ін-т регіональних досліджень, 2006. 306 с.
20. Галіцин В. К., Суслов О. П., Самченко Н. К. Концептуальні засади моніторингу. *Бізнес Інформ*. 2013. № 9. С. 330–335.
21. Aronson J. K. Monitoring therapy. URL: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1884773/>
22. Пугачова М. В. Методологічні засади статистичного моніторингу ділової активності підприємств : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2007. 535 с.
23. United Nations Conference on the Human Environment, 5–16 June 1972, Stockholm. URL: <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>
24. Основні функції моніторингу. URL: https://stud.com.ua/64454/zhurnalistika/osnovni_funktsiyi_monitoringu
25. Моніторинг. URL: <https://slovyk.me/dict/newsum>
26. Галіцин В. К. Системи моніторингу : монографія. Київ : КНЕУ, 2000. 231 с.
27. Методика розробки системи індикаторів якості медичної допомоги. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2002-12#Text>
28. Шинкарук В. Д., Пеша І. В., Сопівник І. В., Галайдюк В. В., Кошук О. Б. Моніторинг і оцінка у соціальній роботі : навчальний посібник. Київ : Компрінт, 2022. 360 с.
29. Глосарій термінів з моніторингу та оцінювання / А. Горошко та ін. Київ : Українська асоціація оцінювання, 2014. 32 с.
30. Моніторинг і оцінка. Методичні рекомендації. Київ : Альянс, 2004. 65 с.
31. Моніторинг та оцінка програм і проєктів. Практичний посібник / Ольга Морозова та ін. Київ : Оранта, 2008. 144 с.
32. Моніторинг і оцінка (методичні рекомендації). Розроблено Міжнародним альянсом по ВІЛ/СНІД. Київ, 2004. 112 с. URL: <http://www.partnersglobal.org/20th-anniversary-1/innovations-civic-monitoring>
33. Бебик В. М. Політологія для політика і громадянина. Київ : МАУП, 2003. 424 с.
34. Методи моніторингу та оцінювання. URL: <https://www.betterevaluation.org/tools-resources/methods-for-monitoring-evaluation>
35. Фещур Р. В. Планування індикаторів соціального розвитку підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2006. № 570. С. 57–61. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/ffef9b5c-e4f7-45c1-a655-50a225a8a970/content>
36. Стратегія когнітивної деокупації Криму. URL: <https://ppu.gov.ua/documents/strategiia-kohnityvnoi-deokupatsii-krymu/>

REFERENCES:

1. Kwok, A. H., & Doyle, E. H., & Becker, J., & Johnston, D., & Paton D. (2016). What is 'social resilience'? Perspectives of disaster researchers, emergency management practitioners, and policymakers in New Zealand. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 19, 197–211.
2. Zaporizka oblast sered lideriv za kilkistyu povitryanykh tryvoh u 2024 rotsi. (2024). [Zaporizhzhia region is among the leaders in the number of air alarms in 2024]. URL: <https://zaporignews.com.ua/news/3730-zaporizka-oblast-sered-lideriv-za-kilkistyu-povitryanyh-tryvog-u-2024-rotsi/> [in Ukrainian].
3. Zaporizhzhya na tretomu mistsi za kilkistyu tryvoh u 2024 rotsi. (2024). [Zaporozhye is in third place in terms of the number of alarms in 2024]. URL: <https://ria-m.tv/ua/news/355287/zaporijjya-na-tretomu-mistsi-za-kilkistyu-trivog-u-2024-rotsi.html> [in Ukrainian].
4. Kazhut: yidte z okupatsiyi! Ty poprobuj shche vyikhaty». Yak ukrayintsi pokydayut zakhopleni RF terytoriyi ta yak povertayutsya tudy. (n.d.). [They say: leave the occupation! You try to leave again." How Ukrainians leave territories seized by the Russian Federation and how they return there]. URL: <https://suspilne.media/735725-kazut-idte-z-okupatsii-ti-poprobuj-se-viihati-ak-ukrainci-pokidaut-zahopleni-rf-teritorii-ta-ak-povertautsa-tudi/> [in Ukrainian].
5. Kindratets, O. M., & Serhiyenko, T. I. (2021). Osoblyvosti formuvannya identychnosti ukrayintsi v umovakh hibrydnoyi viyny. [Peculiarities of the formation of the identity of Ukrainians in the conditions of a hybrid war]. *Politykus*, 1, 40–46. URL: http://politicus.od.ua/1_2021/6.pdf [in Ukrainian].

6. Kolyshnyu «Partiyu polityky Putina» zaboronyly v Ukrayini (2022). [The former "Party of Putin's politics" was banned in Ukraine]. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/06/24/7354420/> [in Ukrainian].
7. Identychnist hromadyan Ukrayiny: tendentsiyi zmin (n.d.). [Identity of citizens of Ukraine: trends of change]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-preshhall/3886994-identichnist-gromadan-ukraini-tendencii-zmin.html> [in Ukrainian].
8. Serhiyenko, T. I. (2009). Politychna konsolidatsiya suchasnoho ukrayinskoho suspilstva yak rezultat vnutrishnopolitychnoyi intehratsiyi. [Political consolidation of modern Ukrainian society as a result of internal political integration]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V.M. Korets'koho NAN Ukrayiny, 43, 676–682. [in Ukrainian].
9. Skorkina, A. O., & Serhiyenko, T. I. (2019). Vnutrishnopolitychna intehratsiya suchasnoho ukrayinskoho suspilstva v umovakh informatsiyanoi viyny. [Domestic political integration of modern Ukrainian society in the conditions of information war]. *The 3rd International scientific and practical conference «Priority directions of science development»* (December 28-29, 2019). SPC «Sci-conf.com.ua», Lviv, Ukraine, 620–625. [in Ukrainian].
10. Arabadzhyev, D. YU., & Serhiyenko, T. I. (2022). Teoretyko-metodolohichni zasady monitorynhu sotsialnoyi zhurtovanosti ta stiykosti u suchasnykh realiyakh Ukrayiny (na prykladi Zaporizkoyi oblasti). [Theoretical and methodological principles of monitoring social cohesion and stability in modern realities of Ukraine (on the example of Zaporizhzhia region)]. *Rehionalni studiyi*, 30, 35-39. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/30/5.pdf> [in Ukrainian].
11. Chatham House (2023, February 20). The Royal Institute of International Affairs. Seven ways Russia's war on Ukraine has changed the world. Chatham House. URL: <https://www.chathamhouse.org/2023/02/seven-ways-russias-war-ukraine-has-changed-world>
12. Yak viyna Rosiyi proty Ukrayiny zminyla svit (n.d.). [How Russia's war against Ukraine changed the world]. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-viyna-rosiyi-proty-ukrayiny-zminyla-svit> [in Ukrainian].
13. Vazhnenko, K. O., & Arabadzhyev, D. YU. (2023). Osoblyvosti suspilnoyi stiykosti ta sotsialnoyi z-hurtovanosti (rehionalnyy aspekt). [Peculiarities of social stability and social cohesion (regional aspect)]. *Tyzhen nauky-2023. Yurydychnyy fakultet. Tezy dopovidey naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, Zaporizhzhya, 24–28 kvitnya 2023 r. / Redkol.: Vadym Shalomyeyev (vidpov. red.) Elektron. dani. Zaporizhzhya: NU «Zaporizka politehnika», 158-160. [in Ukrainian].*
14. Arabadzhyev, D. YU., & Postol, O. YE., & Serhiyenko, T. I. (2023). Suchasni kanaly komunikatsiyi yak determinanta informatsiyanoi stiykosti v konteksti povnomasshtabnoho vtorhnennya rosiyskoyi federatsiyi. [Modern channels of communication as a determinant of informational stability in the context of a full-scale invasion of the Russian Federation]. *Politykus*, 6, 9–14. URL: <http://politicus.od.ua/index.php/2023-ukr?id=67> [in Ukrainian].
15. Natsionalna platforma stiykosti ta zhurtovanosti (n.d.). [National Platform for Sustainability and Cohesion]. URL: <http://national-platform.org> [in Ukrainian].
16. Viyna tsyvilnoho: yak zhyty v umovakh tryvaloyi nebezpeky? (n.d.). [Civil war: how to live in conditions of prolonged danger?]. URL: <https://zn.ua/ukr/practical-tips/vijna-tsyvilnoho-jak-zhiti-v-umovakh-trivaloji-nebezpeki.html> [in Ukrainian].
17. Zakhid diye vid pochuttya provyny do Ukrayiny, ale dovho vono tak ne yizdyt. (2023). [The West acts out of a sense of guilt towards Ukraine, but it will not last long.]. URL: <https://intent.press/publications/interview/2023/zahid-diyе-vid-pochuttya-provyni-do-ukrayini-ale-dovgo-vono-tak-ne-yizdyt-politolog-oleg-saakyan/> [in Ukrainian].
18. Ukrayintsi mayut translyuvaty svitovi svoyu formulu stiykosti (n.d.). [Ukrainians should broadcast their formula of sustainability to the world]. URL: <https://np-resilience.com.ua/articles/ukrayintsi-maiut-transliuvaty-svitovi-svoiu-formulu-stijkosti-vypusknik-mim-volodymyr-lupatsij-pro-upravliniski-pidkhody-dlia-vidnovlennia-krainy> [in Ukrainian].
19. Poburko, Ya. O. (2006). Monitorynhovi otsynyuvannya skladnykh sotsialno-ekonomichnykh yavlyshch rozvytku rehionu. [Monitoring evaluations of complex socio-economic phenomena of the development of the region]. Lviv: Vydavnytstvo NAN Ukrayiny; In-t rehionalnykh doslidzhen. [in Ukrainian].
20. Halitsyn, V. K., & Suslov, O. P., & Samchenko, N. K. (2013). Kontseptualni zasady monitorynhu. [Conceptual principles of monitoring]. *Biznes Inform*, 9, 330–335. [in Ukrainian].
21. Aronson, J. K. (n.d.). Monitoring therapy. URL: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1884773/>
22. Puhachova, M. V. (2007). Metodolohichni zasady statystychnoho monitorynhu dilovoyi aktyvnosti pidpryyemstv [Methodological principles of statistical monitoring of business activity of enterprises]: Monohrafiya. Kyiv: DP «Inform.–analit. ahentstvo». [in Ukrainian].
23. United Nations Conference on the Human Environment, 5–16 June 1972, Stockholm. (1972). URL: <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>
24. Osnovni funktsiyi monitorynhu. (n.d.). [The main functions of monitoring]. URL: https://stud.com.ua/64454/zhurnalistika/osnovni_funktsiyi_monitoringu [in Ukrainian].

25. Monitorynh (n.d.). [Monitoring]. URL: <https://slovyk.me/dict/newsum> [in Ukrainian].
26. Halitsyn, V. K. (2000). *Systemy monitorynhu* [Monitoring systems]: Monohrafiya. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
27. *Metodyka rozrobky systemy indykatoriv yakosti medychnoyi dopomohy* (2002). [Methodology for developing a system of indicators of the quality of medical care]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2002-12#Text> [in Ukrainian].
28. Shynkaruk, V. D., Pyesha, I. V., Sopivnyk, I. V., Halaydyuk, V. V., Koshuk, O. B. (2022). *Monitorynh i otsinka u sotsialniy roboti* [Monitoring and evaluation in social work]: navchalnyy posibnyk. Kyiv: Kompyrnt. [in Ukrainian].
29. Horoshko A. ta in. (2014). *Hlosariy terminiv z monitorynhu ta otsinyuvannya* [Glossary of monitoring and evaluation terms]. Kyiv: Ukrayinska asotsiatsiya otsinyuvannya. [in Ukrainian].
30. *Monitorynh i otsinka. Metodychni rekomendatsiyi* (2004). [Monitoring and evaluation. Methodical recommendations]. Kyiv: Alyans. [in Ukrainian].
31. Morozova O. ta in. (2008). *Monitorynh ta otsinka prohram i proektiv. Praktychnyy posibnyk* [Monitoring and evaluation of programs and projects. Practical guide]. Kyiv: Oranta. [in Ukrainian].
32. *Monitorynh i otsinka (metodychni rekomendatsii)* (2004). [Monitoring and assessment (methodological recommendations)]. Rozrobleno Mizhnarodnym aliansom po VIL/SNID. URL: <http://www.partnersglobal.org/20th-anniversary-1/innovations-civic-monitoring> [in Ukrainian].
33. Bebyk, V. M. (2003). *Politolohiya dlya polityka i hromadyanyna* [Political science for politicians and citizens]. Kyiv: MAUP. [in Ukrainian].
34. *Metody monitorynhu ta otsinyuvannya* (n.d.) [Methods of monitoring and evaluation]. URL: <https://www.betterevaluation.org/tools-resources/methods-for-monitoring-evaluation> [in Ukrainian].
35. Feshchur, R. V. (2006). *Planuvannya indykatoriv sotsial'noho rozvytku pidpryyemstva* [Planning indicators of social development of the enterprise]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Menedzhment ta pidpryyemnytstvo v Ukrayini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku, 570, 57–61. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/ffef9b5c-e4f7-45c1-a655-50a225a8a970/content> [in Ukrainian].
36. *Stratehiya kohnityvnoyi deokupatsiyi Krymu* (n.d.). [Strategy of cognitive de-occupation of Crimea]. URL: <https://ppu.gov.ua/documents/stratehiia-kohnityvnoi-deokupatsii-krymu/> [in Ukrainian].